

دوره نهم - سال چهارم

شماره چاپ: ۱۵۱۱

تاریخ چاپ: ۱۳۹۴/۵/۲۵

شماره ثبت: ۵۹۲

اظهاری نظر کارشناسی درباره:
«لایحه موافقتنامه حفاظت و بهره‌برداری
بهینه از منابع زنده آبی دریای خزر»

کد موضوعی: ۲۵۰

شماره مسلسل: ۱۴۴۶۱

مهرماه ۱۳۹۴

به نام خدا

فهرست مطالب

۱.....	چکیده.....
۱.....	مقدمه.....
۳.....	اهداف لایحه.....
۴.....	معاهدات بین‌المللی حاکم بر دریای خزر.....
۵.....	کنوانسیون حفاظت از محیط زیست دریای خزر (کنوانسیون تهران).....
۷.....	پروتکل‌های حاکم بر دریای خزر.....
۸.....	بررسی وضعیت منابع زنده تحت حمایت گونه‌های درحال انقراض (سایتس) دریای خزر.....
۱۰.....	بررسی مفاد لایحه.....
۱۱.....	جمع‌بندی.....
۱۳.....	پیوست.....
۲۴.....	منابع و مأخذ.....

اظهار نظر کارشناسی درباره:
«لایحه موافقتنامه حفاظت و بهره‌برداری بهینه از
منابع زنده آبی دریای خزر»

چکیده

حفظ منابع زنده ارزشمند دریای خزر (به‌ویژه ماهیان خاویاری) نیازمند اقدامات هماهنگ بین ۵ کشور در جنبه‌های مختلف از جمله حفاظت، بازسازی، همکاری‌های تحقیقاتی و مدیریت صید می‌باشد زیرا با توجه به شرایط بسیار حساس و شکننده اکوسیستم دریای خزر و مشترک بودن ذخایر گروهی از آبزیان، هیچ‌یک از کشورهای حاشیه دریای خزر، به‌تنهایی قادر به حفظ و بهره‌برداری پایدار از ذخایر آن نخواهند بود. بنابراین تنها راه‌حل اصولی تأمین این هدف، از طریق تصویب موافقتنامه حفاظت و بهره‌برداری بهینه از منابع زنده آبی دریای خزر می‌تواند میسر شود. براساس این موافقتنامه طرفین در زمینه‌های تحقیقات علمی، مدیریت صیادی، مبارزه با صید غیرقانونی، حفاظت از منابع زنده آبی مشترک و استفاده از آلات و روش‌های صیادی با یکدیگر همکاری می‌کنند.

مقدمه

دریای خزر بزرگ‌ترین دریاچه جهان، تا قبل از فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی متعلق به دو کشور ایران و شوروی بوده است، اما با فروپاشی این کشور (در دسامبر ۱۹۹۱) و ایجاد

کشورهای جدید در حاشیه این دریا، تعداد کشورهای ساحلی به پنج کشور (جمهوری اسلامی ایران در جنوب، ترکمنستان در شرق، قزاقستان در شرق و شمال شرقی، روسیه در شمال و جمهوری آذربایجان در جنوب غربی) افزایش یافته است.

وجود منابع ارزشمند در این دریا از یک سو و شیوع انواع آلودگی‌ها از دیگر سو، منافع کشورهای منطقه و حتی فرامنطقه‌ای را متأثر ساخته است. دستیابی به منافع خزر و حفاظت دریا از آلودگی‌ها و پایش‌های زیست‌محیطی، نیازمند مشارکت و حضور بیش‌ازپیش کشورهای ساحلی و سازمان‌های بین‌المللی و منطقه‌ای است.

مهمترین گام در راستای تدوین رژیم حقوقی دریای خزر در تهران برداشته شد. در آبان‌ماه ۱۳۸۲ (۵ نوامبر ۲۰۰۳) «کنوانسیون محیط زیست دریای خزر»^۱ به امضای مقامات پنج کشور ساحلی رسید و از ۲۱ مردادماه ۱۳۸۵ (آگوست ۲۰۰۶) لازم‌الاجرا شد. کنوانسیون مزبور اولین توافق جامع کشورهای ساحلی درباره بخشی از رژیم حقوقی دریای مازندران بود که از این جهت واجد اهمیت است. کنوانسیون مزبور کشورهای حاشیه‌ای را موظف به انجام فعالیت‌هایی برای تثبیت وضعیت و جلوگیری از آلودگی‌ها کرده است. بنابراین برای دستیابی به این اهداف دولت‌های جمهوری آذربایجان، جمهوری اسلامی ایران، جمهوری قزاقستان، فدراسیون روسیه و ترکمنستان با پیروی از تمایل به توسعه مناسبات حسن همجواری بین کشورهای حاشیه دریای خزر؛ با تصدیق اینکه منابع زنده آبی مشترک دریای خزر، میراث مشترک کشورهای حاشیه دریای خزر است؛ با یادآوری لزوم اقدامات هماهنگ‌شده حاشیه دریای خزر برای حفاظت از منابع زنده آبی دریای خزر و مفاد کنوانسیون چارچوب حفاظت از محیط زیست دریایی دریای خزر که در تهران در

۱. این کنوانسیون به کنوانسیون تهران نیز معروف است.

تاریخ ۱۳ آبان‌ماه ۱۳۸۲ برابر با ۴ نوامبر ۲۰۰۳ امضا شد و با یادآوری اهمیت تحقیقات علمی توافق شده برای حفاظت، بازسازی و بهره‌برداری بهینه از منابع زنده آبی دریای خزر موافقتنامه حفاظت و بهره‌برداری بهینه از منابع زنده آبی دریای خزر را مشتمل بر یک مقدمه و هجده ماده تهیه نمودند (پیوست ۱).

اهداف لایحه

موضوع تهیه موافقتنامه حفاظت و بهره‌برداری بهینه از منابع زنده آبی دریای خزر در سال ۱۳۷۱ و پس از فروپاشی شوروی سابق مطرح شد. تبدیل ۲ کشور به ۵ کشور در حاشیه دریای خزر و خارج شدن استفاده از منابع زنده از نظم سابق از مهمترین دلایل احساس نیاز به این موافقتنامه بود.

حفظ منابع زنده ارزشمند دریای خزر (به‌ویژه ماهیان خاویاری) نیازمند اقدامات هماهنگ بین ۵ کشور در جنبه‌های مختلف از جمله حفاظت، بازسازی، همکاری‌های تحقیقاتی و مدیریت صید می‌باشد. متأسفانه بنا به دلایل سیاسی و حقوقی امضای این موافقتنامه در آن سال‌ها میسر نشد ولی در چند سال اخیر توافق برای امضای این موافقتنامه در دستور کار کشورهای حاشیه دریای خزر قرار گرفت و سرانجام در اجلاس رؤسای جمهور کشورهای حاشیه خزر در مهرماه سال ۱۳۹۳ در شهر آستاراخان روسیه به امضا رسید.

هدف از امضای این موافقتنامه حفاظت و بهره‌برداری بهینه از منابع زنده دریای خزر به‌ویژه منابع زنده مشترک از جمله ماهیان خاویاری می‌باشد. متأسفانه در سالیان اخیر به دلیل صید بی‌رویه، عدم بازسازی مصنوعی، آلودگی و در یک کلام نبود مدیریت بهره‌برداری از ماهیان خاویاری، ذخایر این ماهیان کاهش شدیدی یافته به نحوی که از

تولید ۲۱۵ تن خاویار در سال‌های دهه ۱۳۶۰ به ۱/۸ تن در سال گذشته رسیده و ۹۹ درصد تولید خاویار کاهش یافت به نحوی که در سال ۲۰۱۰ میلادی صید تجاری این گونه ماهیان در دریای خزر توسط رؤسای جمهور ۵ کشور حاشیه دریای خزر ممنوع اعلام شد. با توجه به اینکه دریای خزر بین ۵ کشور محصور بوده و برخی ذخایر آن به‌ویژه ماهیان خاویاری بین تمامی کشورها مشترک بوده و نیاز به مدیریت و هماهنگی مشترک کشورها در اداره و مدیریت ذخایر وجود دارد، این امر از طریق موافقتنامه مذکور و سازوکاری که در آن پیش‌بینی شده امکان‌پذیر می‌باشد. براساس این موافقتنامه طرفین در زمینه‌های تحقیقات علمی، مدیریت صیادی، مبارزه با صید غیرقانونی، حفاظت از منابع زنده آبی مشترک و استفاده از آلات و روش‌های صیادی با یکدیگر همکاری می‌کنند.

این مهم از طریق تأسیس کمیسیونی که در آن هر کشور دارای نماینده می‌باشد محقق خواهد شد. این موافقتنامه به شکلی تدوین شده که ضمن حفاظت از ذخایر منابع آبی صرفاً دیدگاه‌های فنی و تخصصی در آن طرح شده و وارد مسائل حقوقی دریای خزر نشده است.

معاهدات بین‌المللی حاکم بر دریای خزر

تاکنون ۱۸ کنوانسیون^۱ و پروتکل زیست‌محیطی با تصویب مجلس شورای اسلامی مورد

۱. برخی از مهم‌ترین این معاهدات عبارتند از:

۱. کنوانسیون تنوع زیستی،
۲. کنوانسیون بین‌المللی آمادگی، مقابله و همکاری در برابر آلودگی نفتی،
۳. کنوانسیون وین جهت حفاظت از لایه ازن،
۴. کنوانسیون سازمان ملل متحد برای بیابان‌زدایی،
۵. کنوانسیون تالاب‌های بین‌المللی و تالاب زیستگاه پرندگان آبی.

پذیرش جمهوری اسلامی قرار گرفته است.^۱ یکی از مهمترین این معاهدات، «کنوانسیون حفاظت از محیط زیست» معروف به «کنوانسیون تهران» متشکل از ۵ عضو ساحلی، جمهوری آذربایجان، جمهوری اسلامی ایران، جمهوری قزاقستان، روسیه و جمهوری ترکمنستان است.

کنوانسیون حفاظت از محیط زیست دریای خزر^۲ (کنوانسیون تهران)

نگرانی کشورهای ساحلی از افزایش رو به رشد عملیات اکتشاف و استخراج نفت و گاز و صنایع وابسته، کاهش روزافزون منابع آبی تأمین کننده ارز خارجی مثل ماهیان خاویار، کاهش تنوع زیستی، وضعیت رو به تخریب زیستگاهها و ورود گونه‌های غیربومی مهاجم، ضرورت تدوین چارچوب حقوقی زیست محیطی دریای خزر را به دنبال داشت. بدین ترتیب کنوانسیون تهران به سبب بحرانی بودن وضعیت محیط زیست دریای خزر در آبان ماه سال ۱۳۸۲ شکل گرفت. براساس کنوانسیون تهران، کشورهای عضو در زمینه‌های پیشگیری، کاهش و کنترل آلودگی، حفاظت، نگهداری و احیای محیط زیست دریایی، خط‌مشی‌ها، ترتیبات سازمانی، پروتکل‌ها و ضامتم، اجرا و قبول مفاد کنوانسیون همکاری می‌کنند. همچنین بر طبق ماده (۲۹) این کنوانسیون

۱. معاهده‌ای که طبق قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران به تصویب مجلس شورای اسلامی رسیده، در حکم قانون و قابل استناد در دادگاه‌های داخلی است.

اصل هفتاد و هفتم قانون اساسی: عهدنامه‌ها، مقاوله‌نامه‌ها، قراردادها و موافقتنامه‌های بین‌المللی باید به تصویب مجلس شورای اسلامی برسد.

اصل یکصد و بیست و پنجم قانون اساسی: امضای عهدنامه‌ها، مقاوله‌نامه‌ها، موافقتنامه‌ها و قراردادهای دولت ایران با سایر دولت‌ها و همچنین امضای پیمان‌های مربوط به اتحادیه‌های بین‌المللی پس از تصویب مجلس شورای اسلامی با رئیس‌جمهور یا نماینده قانونی اوست.

۲. Convention For The Protection Of The Caspian Sea Environment

هریک از طرف‌های متعاقد، متعهد به گسترش قوانین و آیین کار مناسب در خصوص مسئولیت و جبران خسارت وارده به محیط زیست دریای خزر خواهند بود.^۱

کنوانسیون مزبور پس از تصویب پنج کشور ساحلی در تاریخ ۲۱ مردادماه ۱۳۸۵ لازم‌الاجرا شد و از زمان امضا تاکنون، مسئولیت دبیرخانه موقت برعهده برنامه محیط زیست سازمان ملل متحد (UNEP)^۲ مستقر در ژنو است.

براساس ماده (۲۲) کنوانسیون تهران،^۳ تا به حال سه کنفرانس از سوی کشورهای عضو^۴ برگزار شده که توافقاتی در خصوص مقررات اجرایی - مالی و دستورالعمل کنفرانس کشورهای عضو کنوانسیون، برنامه کاری کنوانسیون، تأمین مالی و تعیین و نحوه پرداخت حق عضویت و نهایی شدن پروتکل‌ها و تصویب آنها صورت گرفت. لازم به ذکر است، موعد کنفرانس سوم کشورهای عضو از تاریخ ۳ لغایت ۵ آذرماه ۱۳۸۹ به میزبانی قزاقستان بود که به علت نهایی

۱. ماده (۲۹)

هریک از طرف‌های متعاقد با در نظر گرفتن اصول مربوطه و ضوابط حقوق بین‌الملل، متعهد به گسترش قوانین و آیین کار مناسب در ارتباط با مسئولیت و جبران خسارات وارده به محیط زیست دریای خزر ناشی از نقض مفاد این کنوانسیون و پروتکل‌های آن خواهند بود.

۲. United Nations Environment Programme

۳. ماده (۲۲)

«اجلاس طرف‌های متعاقد»

۱. اجلاس طرف‌های متعاقد بدین‌وسیله ایجاد می‌شود.

۲. ...

۳. اولین جلسه اجلاس طرف‌های متعاقد باید حداکثر تا دوازده ماه پس تاریخ اجرای این کنوانسیون تشکیل شود. پس

از آن اجلاس طرف‌های متعاقد در فواصل منظم، مطابق آنچه که در اولین جلسه تعیین می‌شود، برگزار خواهد شد.

۴. ...

۴. Conference of Parties

- مقرر اولین کنفرانس، کشور آذربایجان (باکو) با حضور وزیران محیط زیست کشورهای عضو در مورخ ۲-۴ خردادماه سال ۱۳۸۵ بود.

- مقرر دومین کنفرانس، کشور ایران (تهران) با حضور وزیران محیط زیست کشورهای عضو در مورخ ۲۰-۲۲ آبان‌ماه سال ۱۳۸۷ بود.

نشدن پروتکل‌ها به مردادماه ۱۳۹۰ موکول شد.

پروتکل‌های حاکم بر دریای خزر

پروتکل‌ها در واقع آیین‌نامه اجرایی کنوانسیون محسوب می‌شوند که اهداف، تعهدات، اقدامات، سازوکار منطقه‌ای را در واکنش به عوامل آلاینده، احصا می‌کنند. در ماده (۲۴)^۱ کنوانسیون تهران، پیشنهاد پروتکل از سوی هریک از اعضا، پیش‌بینی شده که در صورت تصویب یا موافقت تمامی اطراف متعاقد، لازم‌الاجرا و جزء لاینفک کنوانسیون خواهد بود. پیش‌نویس ۴ پروتکل ذیل توسط دبیرخانه موقت کنوانسیون تهیه و طی جلسات متعدد کارشناسی مورد بررسی و بازبینی قرار گرفته و تلاش بر این بوده است که متون این پروتکل پیش از برگزاری سومین اجلاس مورد تأیید و در نهایت به امضای اعضا برسد.

- پروتکل حفاظت از تنوع زیستی،

- پروتکل آمادگی، مقابله و همکاری منطقه‌ای در مبارزه با حوادث ناشی از آلودگی نفتی،

- پروتکل حفاظت از دریای خزر در برابر آلودگی‌های ناشی از منشأ خشکی،

- پروتکل ارزیابی آثار زیست‌محیطی فرامرزی.

۱. ماده (۲۴) «تصویب پروتکل‌ها»:

۱. هریک از طرف‌های متعاقد می‌توانند پروتکل‌هایی را برای این کنوانسیون پیشنهاد نمایند. این پروتکل‌ها به اتفاق آرا در جلسه‌ای از جلسات اجلاس طرف‌های متعاقد به تصویب خواهد رسید. چنانچه در متن پروتکل‌ها برای تصویب، روش دیگری ابداع نشده باشد، پس آنکه تمامی طرف‌های متعاقد طبق مفاد قانون اساسی خود، آنها را تصویب یا با آنها موافقت نمایند، لازم‌الاجرا خواهد شد. پروتکل‌ها جز لاینفک کنوانسیون خواهند بود.

۲. حداقل ۶ ماه قبل از تشکیل جلسه طرف‌های متعاقد برای طرح یا تصویب هر پروتکل، متن آن توسط دبیرخانه به

اطلاع طرف‌های متعاقد خواهد رسید.

بررسی وضعیت منابع زنده تحت حمایت گونه‌های در حال انقراض (سایتس) دریای خزر

ماهیان خاویاری یا فسیل‌های زنده با قدمت ۲۰۰ میلیون سال بر روی کره زمین، به‌عنوان گونه‌های با ارزشی محسوب می‌شوند که از لحاظ تنوع زیستی، اکولوژی، تکامل و به‌ویژه اقتصادی بسیار حائز اهمیت هستند. از ۲۵ گونه ماهیان خاویاری ۵ گونه فیل ماهی،^۱ تاس ماهی ایرانی،^۲ تاس ماهی روسی،^۳ شیپ،^۴ اوزون برون^۵ در دریای خزر و رودخانه‌های منتهی به آن زیست می‌کنند.

فروپاشی شوروی سابق، سرآغاز بهره‌برداری بی‌رویه‌ای شد که کاهش شدید ذخایر ماهیان (و به‌خصوص ماهیان خاویاری) را به‌دنبال داشت. اهمیت ذخایر ماهیان خاویاری و دخالت سازمان‌های بین‌المللی و قرار گرفتن این گونه‌ها تحت پیمان سایتس^۶ که سهمیه‌بندی صید را برای کشورهای ساحلی دریای خزر به‌دنبال داشت باعث شد که روند کاهش ذخایر کُند شود و امید برای بازسازی ذخایر آنها به‌وجود آید. در هر حال با توجه به اقدامات ذکر شده، کماکان این چالش وجود دارد و برنامه چهارم توسعه نیز هسته اصلی سیاست‌های بهره‌برداری شیلات در این زیرسیستم را تشکیل داد. جدای از اقدامات بین‌المللی که قاعدتاً می‌تواند از استمرار وضع موجود جلوگیری نماید، پیگیری برخی

1. Huso Huso

2. Acipenser Persicus

3. Acipenser Guldenstadti

4. Acipenser Nudiventris

5. Acipenser Stellatus

۶. پیمان سایتس؛ پیمان حمایت از گونه‌های در حال انقراض.

سیاست‌های زیست‌محیطی در داخل باید مورد تأکید قرار گیرند. مشکل داخلی این زیرسیستم، مسئله از بین رفتن رودخانه‌های بزرگ و کوچکی است که سال‌های قبل بهترین مکان برای تخم‌گذاری ماهیان خاویاری بوده و اکنون به دلایل متعدد دچار آلودگی با منشأ صنعتی، خانگی و کشاورزی شده است و از طرف دیگر به دلیل خشکسالی در فصول تخم‌گذاری، آب کافی ندارند.

در سال‌های قبل در قانون آب، وزارت نیرو موظف شده بود که در فصل مناسب، آب لازم برای تکثیر مصنوعی و رهاسازی را تأمین کند، اما متأسفانه اکنون چنین الزام قانونی وجود ندارد. برای استمرار و تسریع در مقابله با چالش‌های زیست‌محیطی در داخل، قاعداً باید مجموعه‌ای از فعالیت‌ها در دو بُعد استمرار تکثیر مصنوعی و رهاسازی و نیز بهبود محیط طبیعی دنبال شود. علاوه بر موارد مذکور، با توجه به رود کوچ (آنادروم) بودن ماهیان خاویاری و تخم‌ریزی آنها در مناطق بالادست رودخانه‌ها بدیهی است که آلودگی‌های متعدد شهری، کشاورزی و صنعتی، احداث سد و پل بر روی رودخانه‌ها (موجب مسدود شدن مسیر مهاجرت این ماهیان می‌شود)، برداشت شن و ماسه، تخریب بستر و برداشت آب در فصول کشاورزی (به دلیل کاهش دبی آب رودخانه) تأثیرات مخربی را بر تکثیر طبیعی و ذخایر این ماهیان گذاشته و در نهایت منجر به از دست رفتن ذخایر و یا محدود شدن زیستگاه‌های طبیعی و مناطق تخم‌ریزی ماهیان خاویاری شده است. یکی دیگر از دلایل اصلی این کاهش، عدم مدیریت اصولی و هماهنگ کشورهای بهره‌بردار می‌باشد که به علت مشترک بودن ذخایر و مسدود بودن دریاچه خزر تأثیرات بسیار مخربی را بر روی ذخایر این گونه‌ها گذاشته است در نتیجه می‌توان کاهش شدید این ذخایر را به فقدان قوانین مناسب و بازدارنده جهت پیشگیری از صید غیرمجاز و برخورد سلیقه‌ای و چندگانه

با مرتکبین صید غیرمجاز، فقدان مدیریت هماهنگ و کارآمد بر روی این گونه ماهیان به‌عنوان یک ذخیره مشترک، گسترش بهره‌برداری از ذخایر نفتی، نبود نگاه اقتصادی و انتفاعی صرف به بهره‌برداری از ماهیان خاویاری و عدم توجه به برداشت پایدار و مسئولانه این منابع نسبت داد.^۱

اصلاح نظام بهره‌برداری ماهیان خاویاری و نیز بهبود محیط زیست آنها در دریا و رودخانه‌ها نیازمند فراهم کردن ظرفیت‌های قانونی متناسبی است که باید با ایجاد ظرفیت‌های قانونی با کشورهای حاشیه دریای خزر فراهم و دنبال شود.

بررسی مفاد لایحه

۱. در برخی از سطور غلط‌های املائی (و یا ترجمه‌ای) وجود دارد. به‌عنوان مثال در بند «۴» ماده (۵) (و در دیگر سطور)، عبارت «طرف‌ها» باید به «کشورهای طرف» تغییر یابد. همچنین کلمه صیادی (که به‌طور مثال در بند «۶» ماده (۵))، می‌بایست به صید تغییر نماید.

۲. در ماده (۶) بند «۲» آمده است که در صورت عدم توافق در خصوص تعیین سهمیه‌ها آخرین تصمیم اتخاذشده توسط کمیسیون که تشکیل خواهد شد ملاک خواهد بود. حال، سؤال آن است که اگر در جلسه اول کمیسیون نیز در خصوص تعیین سهمیه توافق صورت نگیرد تکلیف چیست؟ چراکه اصلاً تصمیم قبلی در خصوص سهمیه‌ها وجود ندارد که بعداً

۱. بنابراین با توجه به کاهش ذخایر این گونه‌های ارزشمند و بالا بودن سن بلوغ جنسی این ماهیان (۱۲-۱۸ سال) سازمان شیلات ایران در سال ۱۳۸۷ موفق به تخم‌کشی از گونه‌های فیل ماهی پرورشی به روش سزارین گردید در این دستاورد بارزش از مجموع سه قطعه فیل ماهی جمعاً ۳۰۰ هزار قطعه لارو و ۱۰۰ هزار بچه ماهی تولید شد که این امر خود مانعی در از دست رفتن مولدین ماهیان خاویاری خواهد گردید.

در صورت عدم توافق به آن رجوع شود.

۳. بند «۷» ماده (۱۰)، تصمیم‌های کمیسیون را منوط به اتفاق آرا نموده است. به‌نظر می‌آید به دست آوردن اتفاق آرا در تصمیم‌گیری‌ها کار آسانی نباشد.

۴. از محاسن این توافق آن است که در ماده (۱۲)، صریحاً اشاره نموده است که این موافقتنامه به دیگر حقوق و تعهدات طرف‌ها که از طریق پیوستن به معاهدات حاصل شده است خدشه‌ای وارد نمی‌کند. تنها نکته آن است که در این ماده فقط حقوق و تعهداتی را نام برده است که از طریق معاهده حاصل شده است و بنابراین حقوق یا مسئولیت عرفی (غیرقراردادی) را که برای کشوری حاصل شده باشد شامل نمی‌شود.

۵. از دیگر نکات مثبت این توافق آن می‌باشد که در ماده (۱۳) بیان داشته است که هیچ یک از مفاد این توافق به‌گونه‌ای تفسیر نخواهد شد که به‌نوعی پیش‌داوری درخصوص وضعیت حقوقی دریای خزر محسوب شود. اهمیت این ماده در مباحث حقوقی دریای خزر بسیار زیاد خواهد بود زیرا در آینده، تعیین میزان سهمیه‌ها در جهت استفاده از دریای خزر، مشکل حقوقی درخصوص میزان مالکیت بر این دریا را ایجاد نخواهد کرد.

۶. وفق ماده (۱۴) این موافقتنامه، هیچ‌یک از طرف‌های این توافق در هنگام تصویب در مراجع داخلی، امکان درج حق شرط را نخواهند داشت و بنابراین یا باید تمامی مفاد این توافق را بپذیرند و یا همه آن را رد کنند.

جمع‌بندی

تجربه سالیان اخیر نشان‌دهنده آن است که بدون وجود چارچوبی برای همکاری کشورهای حاشیه دریای خزر توافقات مقطعی نمی‌تواند چاره‌ساز مشکلات باشد و ممنوعیت صید

تجاری ماهیان خاویاری شاهدهی بر این موضوع می‌باشد. تاکنون این موافقتنامه در کشورهای جمهوری آذربایجان، جمهوری قزاقستان و ترکمنستان مراحل داخلی تصویب را طی کرده است.

لذا با توجه به اینکه این لایحه در راستای مفاد کنوانسیون چارچوب حفاظت از محیط زیست دریایی دریای خزر که در تهران در تاریخ ۱۳ آبان‌ماه ۱۳۸۲ برابر با ۴ نوامبر ۲۰۰۳ امضا شده است تهیه گردیده است کلیات و جزئیات این لایحه مورد تأیید است. امید است با تصویب این موافقتنامه و اجرایی شدن آن شاهد روند شکوفایی ذخایر منابع زنده به‌ویژه ماهیان خاویاری در این دریا باشیم.

پیوست

مقدمه (دلایل توجیهی)

نظر به اینکه منابع زنده آبی مشترک دریای خزر میراث مشترک کشورهای پیرامون آن است و این میراث نیازمند اقدامات هماهنگ شده طرفها برای حفاظت از منابع زنده آبی دریای خزر می‌باشد و با عنایت به اهمیت تحقیقات علمی توافق شده برای حفاظت، بازسازی و بهره‌برداری بهینه از منابع یاد شده و نیز جایگاه اقتصادی مهم منابع مذکور برای طرفها و اشتغال مردم آنها، لایحه زیر برای طی تشریفات قانونی تقدیم می‌شود:

عنوان لایحه

موافقتنامه حفاظت و بهره‌برداری بهینه از منابع زنده آبی دریای خزر

ماده واحده- موافقتنامه حفاظت و بهره‌برداری بهینه از منابع زنده آبی دریای خزر مشتمل بر یک مقدمه و هجده ماده به شرح پیوست تصویب و اجازه تسلیم اسناد آن داده می‌شود.

رئیس‌جمهور

وزیر جهاد کشاورزی

وزیر امور خارجه

باسمه تعالی

موافقتنامه حفاظت و بهره‌برداری بهینه از منابع زنده آبی دریای خزر

دولت‌های جمهوری آذربایجان، جمهوری اسلامی ایران، جمهوری قزاقستان، فدراسیون روسیه و ترکمنستان که از این پس «طرف‌ها» نامیده می‌شوند؛ با پیروی از تمایل به توسعه مناسبات حسن همجواری بین کشورهای طرف‌ها؛ با تصدیق اینکه منابع زنده آبی مشترک دریای خزر، میراث مشترک کشورهای طرف‌ها است؛

با یادآوری لزوم اقدامات هماهنگ شده طرف‌ها برای حفاظت از منابع زنده آبی دریای خزر؛

با در نظر گرفتن مفاد کنوانسیون چارچوب حفاظت از محیط زیست دریایی دریای خزر که در تهران در تاریخ ۱۳ آبان‌ماه ۱۳۸۲ برابر با ۴ نوامبر ۲۰۰۳ امضا شد؛ با یادآوری اهمیت تحقیقات علمی توافق شده برای حفاظت، بازسازی و بهره‌برداری بهینه از منابع زنده آبی دریای خزر؛

با در نظر گرفتن اهمیت اقتصادی صیادی منابع زنده آبی دریای خزر برای کشورهای طرف‌ها و اشتغال مردمان آنها؛ به شرح زیر توافق نمودند:

ماده (۱) - این موافقتنامه در مورد منابع زنده آبی دریای خزر اعمال می‌شود.

ماده (۲) - از نظر این موافقتنامه معانی اصطلاحات به کار برده شده به شرح زیر

خواهد بود:

- «منابع زنده آبی»: ماهی، نرم‌تنان، سخت‌پوستان، پستانداران و سایر گونه‌های جانوران و گیاهان آبی؛
- «کمپ سیون»: کمپ سیون حفاظت و بهره‌برداری بهینه از منابع زنده آبی و مدیریت ذخایر مشترک منابع مزبور؛
- «منابع زنده آبی مشترک»: تاس ماهیان، کیلک‌ها، فک‌ها و همچنین گونه‌های ماهیانی که توسط کمیسیون در این فهرست درج گردیده‌اند؛
- «بازسازی»: احیای ذخایر منابع زنده آبی از جمله اقداماتی با اهداف:
- حفاظت و احیای محل‌های طبیعی تکثیر و مسیرهای مهاجرت مولدین به محل‌های تخم‌ریزی؛
 - تکثیر و رهاسازی لاروها یا بچه‌ماهیان از طریق بازسازی مصنوعی؛
 - حفاظت از مناطق چرا، تخم‌ریزی و محل‌های زمستان‌گذرانی ماهیان
- «صید»: کلیه منابع زنده آبی که از محیط زندگی خود به هر شکلی در طی دوره مشخصی برداشت شده‌اند؛
- «صیادی»: هر نوع فعالیتی که هدف از آن برداشت منابع زنده آبی از زیستگاه طبیعی آنها باشد؛
- «صید هدف»: برداشت آن‌گونه‌هایی از ماهیان که هدف اصلی فعالیت ماهیگیری هستند؛
- «صید تجاری»: صید هدف، به‌استثنای صیادی به‌منظور تکثیر مصنوعی و صیادی برای اهداف علمی؛
- «صید ضمنی»: صید، برداشت یا شکار گونه‌ای از منابع زنده در هنگام صید هدف گونه‌ای دیگر از منابع زنده.

ماده (۳) - هدف از این موافقتنامه، حفاظت و بهره‌برداری بهینه از منابع زنده آبی دریای خزر، از جمله مدیریت منابع زنده آبی مشترک می‌باشد.

ماده (۴) - به منظور اجرای این موافقتنامه، طرف‌ها براساس اصول زیر همکاری خواهند نمود:

۱. اولویت حفاظت از منابع زنده آبی دریای خزر بر استفاده تجاری آنها؛

۲. بهره‌برداری پایدار از منابع زنده آبی مشترک؛

۳. به کار گرفتن قواعد بین‌المللی پذیرفته شده عمومی مورد قبول طرف‌ها در رابطه با مدیریت صیادی و حفاظت از منابع زنده آبی دریای خزر؛

۴. حفاظت از نظام بوم‌شناختی و تنوع زیستی منابع زنده آبی در دریای خزر؛

۵. به کار گرفتن تحقیقات علمی به‌عنوان اساس حفاظت از منابع زنده آبی و مدیریت منابع زنده آبی مشترک؛

۶. تطابق اقدامات مربوط به حفاظت، بهره‌برداری بهینه از منابع زنده آبی دریای خزر و مدیریت منابع زنده آبی مشترک در سراسر منطقه زیستگاه گونه‌ها.

ماده (۵) - طرف‌ها به‌موجب این موافقتنامه در زمینه‌های زیر همکاری خواهند نمود:

۱. انجام تحقیقات علمی مورد توافق؛

۲. اتخاذ تدابیری برای مدیریت صیادی منابع زنده آبی مشترک؛

۳. اتخاذ تدابیری برای مبارزه با صید غیرقانونی، گزارش نشده و نامنظم و تجارت غیرقانونی منابع زنده آبی؛

۴. گردآوری، ارائه و تبادل اطلاعات آمار صیادی در چارچوب توافق شده توسط طرف‌ها؛

۵. تدوین و اجرای برنامه‌های کوتاه‌مدت، میان‌مدت و بلندمدت برای بازسازی و حفاظت از منابع زنده آبی مشترک و زیستگاه آنها از جمله رهاسازی بچه تاس‌ماهیان؛

۶. تدوین توصیه‌هایی در زمینه استفاده از آلات و روش‌های صیادی منابع زنده آبی مشترک؛
۷. تبادل اطلاعات علمی کارشناسان، برگزاری کارگاه‌ها، فراهمایی‌ها و دوره‌های آموزشی.

ماده (۶)

۱. طرف‌ها، صیادی منابع زنده آبی مشترک را براساس کل صید مجاز، سهمیه‌های ملی تعیین شده طبق ضوابط یکسان تعیین شده به‌وسیله کمیسیون، اقدامات مشترک تنظیمی، تعهدات متقابل در مقابله با صید غیرقانونی و اقدامات بازسازی، انجام خواهند داد.

۲. در صورت عدم توافق طرف‌ها در زمینه تعیین سهمیه‌ها، آخرین تصمیم اتخاذ شده توسط کمیسیون در مورد سهمیه‌ها اعمال خواهد شد.

۳. اگر یکی از طرف‌ها امکان استفاده از سهمیه خود را از کل صید مجاز نداشته باشد، آن طرف می‌تواند از طریق انعقاد موافقتنامه‌های دوجانبه و سایر ترتیبات، طبق قوانین ملی خود امکان استفاده از باقیمانده سهمیه خود از کل صید مجاز را برای طرف‌های دیگر فراهم آورد.

ماده (۷)

صید تجاری تاس‌ماهیان در رودخانه‌ها و مصب آنها و نیز در مناطق دریایی تعیین شده با تصمیم کمیسیون، با در نظر گرفتن روش‌های سنتی صیادی هر یک از کشورهای طرف‌ها انجام خواهد گرفت.

ماده (۸)

۱. صید ضمنی تاس‌ماهیان باید به حداقل رسانده شود و موارد آن حتماً باید ثبت گردد.
۲. نگهداری تاس‌ماهیان که به‌عنوان صید ضمنی، صید می‌شوند، مجاز نخواهد بود و تاس‌ماهیان مزبور باید بلافاصله به زیستگاه طبیعی بازگردانده شوند.
۳. مفاد بندهای «۱» و «۲» این ماده در مورد صیادی جهت تحقیقات علمی و همچنین اهداف بازسازی مصنوعی اعمال نخواهد شد.

ماده (۹)

طرف‌ها کلیه اقدامات ممکن را برای مبارزه با صید غیرقانونی، گزارش نشده، نامنظم و تجارت غیرقانونی منابع زنده آبی و همچنین فرآورده‌های حاصل از منابع مزبور به‌عمل خواهند آورد.

ماده (۱۰)

۱. طرف‌ها برای دستیابی به اهداف این موافقتنامه، کمیسیونی را تأسیس خواهند نمود.
۲. هر طرف، یک نماینده و معاون وی در کمیسیون را تعیین خواهد کرد. نماینده هر طرف، دارای یک رأی خواهد بود. کارشناسان می‌توانند در نشست‌های کمیسیون، نماینده را همراهی نمایند. برای تشکیل نشست کمیسیون، حضور نمایندگان همه طرف‌ها ضروری است.
۳. کمیسیون در اولین نشست، آیین کار خود را تصویب خواهد نمود و گروه‌های کاری ضروری را تشکیل خواهد داد.

۴. ریاست کمیسیون هر دو سال بین نمایندگان هر طرف به ترتیب الفبای زبان انگلیسی خواهد چرخید.
۵. نشست‌های عادی کمیسیون حداقل سالی یک‌بار در قلمرو کشور طرفی که ریاست آن را به عهده دارد، برگزار خواهد شد. در صورت ضرورت نشست‌های فوق‌العاده تشکیل می‌گردد. چنین نشست‌هایی بنا به درخواست کتبی یکی از طرف‌ها از رئیس کمیسیون تشکیل خواهد شد. نشست فوق‌العاده در صورتی برگزار می‌شود که برگزاری آن توسط حداقل سه طرف حمایت شود.
۶. زبان‌های انگلیسی و روسی، زبان‌های کاری کمیسیون خواهد بود. زبان‌های روسی و فارسی، زبان‌های نشست‌های کمیسیون خواهد بود.
۷. تصمیم‌های کمیسیون به اتفاق آرا توسط نمایندگان طرف‌ها اتخاذ و به شکل کتبی تنظیم خواهد شد.
۸. طرف‌ها اجرای تصمیم‌های کمیسیون را در سطح ملی تضمین خواهند کرد.

ماده (۱۱)

کمیسیون دارای اختیارات زیر خواهد بود:

۱. هماهنگی فعالیت‌های مربوط به حفاظت، بازسازی، بهره‌برداری بهینه از منابع زنده آبی مشترک؛
۲. اعمال تغییرات در فهرست گونه‌های منابع زنده آبی مشترک؛
۳. تعیین سالانه کل صید مجاز منابع زنده آبی مشترک و تقسیم آنها بر سهمیه‌های ملی؛
۴. تعیین معیارهای تخصیص کل صید مجاز منابع زنده آبی مشترک به سهمیه‌های ملی؛

۵. توافق در مورد میزان صید سهمیه ملی تاس‌ماهیان در صورت واگذاری آن به طرف دیگری که صید آنها را در رودخانه‌های خود انجام می‌دهد؛
۶. تنظیم صیادی و حفاظت از منابع زنده آبی مشترک براساس محدودیت‌های صید که می‌تواند شامل اقدامات زیر شود:
 - ممنوعیت صیادی در برخی مناطق و در رابطه با برخی از گونه‌های منابع زنده آبی برای برخی دوره‌ها؛
 - تعطیلی فصلی صیادی در برخی مناطق و در رابطه با برخی از گونه‌های منابع زنده آبی؛
 - تعیین حداقل اندازه و وزن منابع زنده آبی قابل برداشت (قابل صید)؛
 - تعیین اندازه چشمه و ابزار صید طراحی شده برای برداشت (صید) منابع زنده آبی؛
 - سایر محدودیت‌های توافق شده صیادی.
۱. بررسی گزارش‌های ارائه شده در زمینه استفاده از سهمیه‌های صید منابع زنده آبی مشترک و گزارش‌های مربوط به اجرای سایر تصمیم‌های کمیسیون توسط طرف‌ها؛
۲. بررسی آمار صیادی از جمله تعداد شناورهای دخیل در صیادی و میزان صید انجام شده توسط شناورهای مزبور؛
۳. تصویب مقررات صیادی منابع زنده آبی مشترک؛
۴. تدوین و تصویب برنامه‌ها و پروژه‌های ضروری حفاظت از گونه‌های کمیاب و در معرض خطر منابع زنده آبی مشترک که فهرست آنها توسط کمیسیون تصویب خواهد شد و زیستگاه آنها؛
۵. تصویب و هماهنگی برنامه‌های مورد توافق تحقیقات علمی در زمینه منابع زنده آبی مشترک و تعیین فواصل زمانی این مطالعات؛

۶. همکاری با سازمان‌های تخصصی بین‌المللی ذیربط برای دستیابی به اهداف این موافقتنامه؛
۷. تسهیل حل و فصل اختلاف‌ها در زمینه حفاظت و بازسازی و بهره‌برداری بهینه از منابع زنده آبی مشترک؛
۸. پیش‌بینی ارزیابی مشترک ویژگی‌های کمی و کیفی بچه‌ماهیانی که رهاسازی شده‌اند؛
۹. تشکیل گروه‌های کاری تعیین زمینه‌ها و برنامه‌های فعالیت آنها؛
۱۰. پایش اجرای تصمیم‌های متخذه؛
۱۱. تعیین سهمیه‌های صادراتی در رابطه با تاس‌ماهیان و فرآورده‌های حاصل از این گونه‌ها؛
۱۲. انجام سایر وظایف و اتخاذ تصمیم‌های دیگری که می‌توانند برای اجرای این موافقتنامه ضروری باشند.

ماده (۱۲)

این موافقتنامه خدشه‌ای به حقوق و تعهدات طرف‌ها به موجب سایر معاهدات بین‌المللی که کشورهای طرف‌ها، عضو آنها هستند، وارد نخواهد ساخت.

ماده (۱۳)

هیچ‌یک از مفاد این موافقتنامه به‌گونه‌ای تفسیر نخواهد شد که پیش‌داوری نسبت به نتایج مذاکرات مربوط به وضعیت حقوقی دریای خزر تلقی شود.

ماده (۱۴)

هیچ‌گونه قید تحدید تعهدی برای این موافقتنامه در نظر گرفته نخواهد شد.

ماده (۱۵)

هر نوع اختلاف در رابطه با تفسیر یا اجرای مفاد این موافقتنامه از طریق مشورت و مذاکره بین طرف‌ها حل و فصل خواهد شد.

ماده (۱۶)

۱. مفاد این موافقتنامه را می‌توان براساس توافق طرف‌ها اصلاح یا تکمیل نمود.
۲. اصلاحات و الحاقیه‌های این موافقتنامه جزء لاینفک آن خواهند بود و به‌عنوان تشریفات (پروتکل‌های) جداگانه‌ای مورد تصویب قرار خواهند گرفت که طبق تشریفات مشخص شده در ماده (۱۸) این موافقتنامه لازم‌الاجرا خواهند شد.

ماده (۱۷)

دولت فدراسیون روسیه روسیه امین اسناد این موافقتنامه خواهد بود.

ماده (۱۸)

۱. این موافقتنامه در سی‌امین روز پس از دریافت آخرین اطلاعیه کتبی طرف‌ها در مورد اجرای تشریفات داخلی ضروری برای لازم‌الاجرا شدن آن توسط امین اسناد، لازم‌الاجرا خواهد شد.

۲. این موافقتنامه برای مدت نامحدود منعقد گردیده است. هر طرف می‌تواند از طریق ارسال اطلاعیه کتبی به امین اسناد مبنی بر قصد خود برای کناره‌گیری از عضویت در این موافقتنامه، از عضویت در این موافقتنامه کناره‌گیری نماید. این موافقتنامه برای آن طرف به مدت دوازده ماه پس از تاریخ دریافت اطلاعیه مزبور توسط امین اسناد، لازم‌الاجرا باقی خواهد ماند.

این موافقتنامه در تاریخ ۷ مهرماه ۱۳۹۳ شمسی برابر با ۲۹ سپتامبر ۲۰۱۴ میلادی در شهر آستاراخان در یک نسخه اصلی به زبان‌های آذربایجانی، فارسی، قزاقستانی، روسی، ترکمنی و انگلیسی تنظیم گردید که تمامی متون از اعتبار یکسان برخوردار می‌باشد. در صورت بروز اختلاف، طرف‌ها به متن انگلیسی رجوع خواهند نمود. نسخه اصلی این موافقتنامه نزد امین اسناد سپرده خواهد شد که رونوشت‌های تصدیق شده آن را به طرف‌ها ارسال خواهند نمود. / ط

از طرف دولت جمهوری آذربایجان

از طرف دولت جمهوری اسلامی ایران

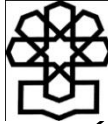
از طرف دولت جمهوری قزاقستان

از طرف دولت فدراسیون روسیه

از طرف دولت ترکمنستان

منابع و مآخذ

۱. مظاهری، مهدی و همکاران. گزارش بررسی وضعیت آلودگی دریای خزر، مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، ۱۳۹۳.
۲. عبدالله‌زاده، حسن. چالش‌های زیست‌محیطی دریای خزر، مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، ۱۳۹۰.

مرکز پژوهش‌ها
مجلس شورای اسلامی

شماره مسلسل: ۱۴۴۶۱

شناسنامه گزارش

عنوان گزارش: اظهار نظر کارشناسی درباره: «لایحه موافقتنامه حفاظت و بهره‌برداری بهینه از منابع زنده آبی دریای خزر»

نام دفاتر: مطالعات زیربنایی (گروه آب و محیط زیست)، مطالعات حقوقی

تهیه و تدوین: الهه سلیمانی

مدیر مطالعه: جمال محمدولی سامانی

ناظران علمی: محمدرضا محمدخانی، محسن صمدی

متقاضی: کمیسیون کشاورزی، آب و منابع طبیعی

همکار: محمد آدمی

همکاران خارج از مرکز: —

اظهار نظر کنندگان خارج از مرکز: —

ویراستار تخصصی: —

ویراستار ادبی: —

واژه‌های کلیدی:

۱. دریای خزر

۲. منابع زنده

تاریخ شروع مطالعه: ۱۳۹۴/۶/۱۶

تاریخ خاتمه مطالعه: ۱۳۹۴/۶/۲۹

تاریخ انتشار: ۱۳۹۴/۷/۵

